

Nr 45.

Ankom till riksdagens kansli den 28 april 1936 kl. 1 e. m.

Utlåtande, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret förslag i fråga om publicering av hittills otryckta riksdagsprotokoll.

Med bifall till hemställan av bankoutskottet i dess utlåtande nr 20 beslöt 1935 års riksdag, i anledning av en inom andra kammaren av herr Wallerius väckt motion nr 431, uppdraga åt fullmäktige i riksgäldskontoret att låta verkställa utredning angående publicering av hittills otryckta riksdagsprotokoll.

För utförande av detta uppdrag hemställde fullmäktige med hänsyn till utredningens art, att riksarkivet ville verkställa densamma. I anledning härav överlämnade riksarkivet den 28 december 1935 till fullmäktige en av förste arkivarien A. Forssell med biträde av förste amanuensen S. Lindahl utarbetad promemoria, innefattande den begärda utredningen. Med skrivelse den 23 januari 1936 hava fullmäktige med eget yttrande till utskottet överlämnat riksarkivets utredning. Den av Forssell upprättade promemorian har såsom *Bilaga A* fogats vid detta utlåtande.

För egen del hava *fullmäktige* framhållit önskvärdheten av att riksdagen genom anslag till tryckning av ännu utgivna protokoll måtte underlätta forskningar rörande riksdagens verksamhet under olika tidsperioder såsom en fortsättning av det stora, till hufvästande av riksdagens 500-årsminne utgivna statsvetenskapliga och historiska bokverket och med utnyttjande av de uppslag till nya undersökningar och framställningar, vilka i rikt mått givits i dess olika delar.

Sedan utskottet hos fullmäktige anhållit om kompletterande utredning beträffande kostnaderna för utgivande av ifrågavarande protokoll, hava fullmäktige med skrivelse den 26 mars 1936 överlämnat en av Forssell på uppdrag av fullmäktige verkställd utredning i ämnet, avseende prästerskapets protokoll för åren 1642—1660 och bondeståndets protokoll för åren 1720—1727. Enligt denna utredning skulle kostnaderna för utgivning av nämnda protokoll i 1 000 exemplar belöpa sig till i runt tal 30 000 kronor, att fördelas på tre budgetår med förslagsvis 10 000 kronor för budgetår. Utredningen är såsom *Bilaga B* fogad vid detta utlåtande.

Fullmäktige hava förklarat sig icke hava något att erinra mot den sålunda förebragta utredningen och hava tillstyrkt den föreslagna fördelningen av kostnadsbeloppet på tre budgetår.

Den verkställda utredningen giver vid handen, att arbetet med utgivande av de hittills icke publicerade riksdagsprotokollen är mycket omfattande samt att detsamma på grund härav och materialets skiftande beskaffenhet kan slutföras först inom en avsevärd tid. Det har med hänsyn till svårig-

Utskottet.

heterna att under sådana förhållanden redan nu upprätta en fullständig plan för arbetets utförande och tillförlitligt beräkna kostnaderna därför befunnits vara mest ändamålsenligt att genomföra arbetet etappvis och efter hand. I sådant avseende innebär det av fullmäktige framlagda förslaget, att början skulle göras med prästerskapets protokoll för åren 1642—1660 och bondeståndets protokoll för åren 1720—1727. Tryckningen av dessa protokoll beräknas taga i anspråk en tid av omkring tre år och medföra en kostnad av omkring 30 000 kronor eller i runt tal 10 000 kronor under vart och ett av de tre närmaste budgetåren.

I likhet med fullmäktige finner utskottet önskvärt, att de ännu outgivna riksdagsprotokollen bliva publicerade och har icke något att erinra mot att arbetet därmed bedrivs efter de av fullmäktige förordade riktlinjerna. Den upplaga, i vilken protokollen böra tryckas, synes dock böra begränsas till 500 exemplar. Utskottet får tillstyrka, att riksdagen på sätt fullmäktige ifrågasatt nu ställer till förfogande de medel, som erfordras för bestridande av kostnaderna för arbetet, vilka torde böra belasta förslagsanslaget till riksdagen: utgivande av särskilda publikationer. Det torde böra ankomma på fullmäktige att, sedan arbetet beträffande nu förevarande delar blivit slutfört, inkomma med förslag i fråga om protokollens fortsatta utgivning.

Åberopande det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret förevarande framställning, må

dels uppdraga åt fullmäktige att låta i överensstämmelse med ovan omförmälda plan i en upplaga av 500 exemplar till trycket befordra prästeståndets protokoll för åren 1642—1660 och bondeståndets protokoll för åren 1720—1727,

dels ock bemyndiga fullmäktige att av förslagsanslaget till riksdagen: utgivande av särskilda publikationer för ändamålet taga i anspråk ett belopp av förslagsvis 30 000 kronor, att utgå med förslagsvis 10 000 kronor under vart och ett av budgetåren 1936/1937—1938/1939.

Stockholm den 28 april 1936.

På bankoutskottets vägnar:

EDVIN LEFFLER.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit:
från f ö r s t a kammaren: herrar Åkerberg*, Lindgren, Lindley*, Johansson i Frigeråker*, Bjurström*, Ehrnberg, Berling och Mannerskantz*;
från a n d r a kammaren: herrar Leffler, Lovén, Paulsen*, K. A. Westman, Johansson i Sollefteå, Svedman och Englund*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Bilaga A.

P. M. om tryckning av riksdagsprotokoll.

Vid prövning av den väckta frågan angående ev. publicering av otryckta ständsprotokoll är i första rummet att märka, att ridderskapets och adelns, borgarnas och böndernas protokoll föreligga i *samtida tryck* (det s. k. riksdagstrycket) fr. o. m. 1786 års riksdag. (Jfr Georg Landberg i Sveriges Riksdag, förra avdeln., 7:e bandet, s. 205 och 220.) Prästeståndets protokoll föreligga i *samtida tryck* av enahanda art fr. o. m. 1809—10 års riksdag. Vart och ett av de angivna årtalen betecknar sålunda *terminus ad quem* för en ev. protokollspublikation, vilket ju innebär, att beträffande de tre förstnämnda stånden den *sista* riksdag, som vid en sådan publikation kommer i fråga, är 1778—79 års riksdag, beträffande prästeståndet 1800 års riksdag.

De *tidigaste* år, från vilka ständsprotokoll finnas, äro: för ridderskapet och adeln 1627, för prästeståndet 1642, för borgarståndet 1654, för bondeståndet 1720. (Jfr Nils Ahnlund, anf. arb. I: 3, sid. 566 samt Birger Steckzén: Förteckning över bondeståndets arkiv i RA.) De nämnda årtalen angiva sålunda tillsammansantagna *terminus a quo* för den ifrågasatta publikationen.

Av ståndens protokoll före 1786 resp. 1800 är emellertid en icke ringa del redan utgiven i annat än samtida tryck. Sålunda föreligga »Sveriges ridderskaps och adels riksdagsprotokoll» i sammanlagt 39 volymer, de 19 första omfattande riksdagarna före frihetstiden, de 20 senare riksdagarna fr. o. m. 1719 t. o. m. en del av 1761—62 års riksdag. Dessa volymer hava utgivits på ridderskapets och adelns föranstaltande och bekostnad. Första upplagan av den förstberörda protokollssvitens 3 första delar utkom redan under åren 1855—1857. Sista delen av protokollen från frihetstidsriksdagarna utkom 1934. Stadshistoriska institutet lät under år 1933 offentliggöra en volym, innefattande »Borgarståndets protokoll före frihetstiden» (protokoll fr. o. m. 1654 t. o. m. 1713—1714). Vad prästeståndet beträffar, började år 1921 en enskild person, kyrkoherde C. G. Wahrenberg, att utgiva en serie, betitlad »Svenska prästeståndets protokoll från år 1719», varvid han i en första del upptog protokollen från 1719 och 1720 års riksdagar. Del II utkom år 1922, innefattande 1723 års protokoll. Därmed har emellertid detta publikationsarbete avstannat. — Under den gemensamma titeln »Bidrag till svenska kyrkans och riksdagarnes historia ur prästeståndets arkiv» hade redan år 1835 kontraktsprosten, mag. Abrah. Ahlqvist och professorn dr S. P. Bexell utgivit var sitt häfte, den förres omfattande tiden fr. o. m. 1523 t. o. m. 1649, den senares tiden fr. o. m. 1650 t. o. m. 1834—35. Dessa häften innehålla till övervägande delen förteckningar över vid möten och riksdagar närvarande prästmän, så långt deras namn voro kända, samt utdrag bl. a. ur ståndens protokoll fr. o. m. år 1642. Ett tredje häfte, likaledes utgivet 1835 av kontraktsprosten Anders Lignell, upptages till större del av en förteckning över i prästeståndets arkiv förvarade s. k. »ecklesiastika handlingar». F. ö. innehåller häftet avtryck av diverse handlingar, ständs- eller deputationsprotokoll i brokig blandning. — De ifrågavarande häftena återgiva ständsprotokollen i mycket begränsade utdrag. Ahnlund anmärker, att protokollen tryckts »ganska godtyckligt och utan bestämda urvalsprinciper». Vid diskussionen huruvida någon del av prästeståndets protokoll under tiden före 1809 kunna förbigås vid en nu ev. företagen publikation av ständsproto-

kollen kan därför ingen hänsyn tagas till Ahlqvist—Bexells—Lignells arbete. Av bondeståndets protokoll har icke någon publikation motsvarande de här nyss omnämnda ägt rum. Framhållas må, att vid utarbetandet av denna översikt över protokollseditioner det icke ansetts behöfligt att giva exempel på, långt mindre att med några anspråk på fullständighet uppräknas sådana arbeten, i vilka utdrag av protokoll eller till äventyrs avtryck av hela sammanträdesprotokoll kunna helt sporadiskt hava förekommit. I fråga om publikationer och litteratur, där sådana fragment av protokollsserierna kunna tänkas förekomma, må hänvisas till de översikter, som Nils Ahnlund, Sven Grauers, Fredrik Lagerroth och Georg Landberg givit i sina resp. delar av verket om »Sveriges Riksdag». De av dessa författare omnämnda arbetena torde icke kunna ersätta en modern vetenskaplig edition av de olika protokollen.

Av det ovan anförda framgår, att de ståndsprotokoll, som återstå att utgiva, äro Ridderskapets och adelns från april 1761 t. o. m. 1778—79 års riksdag; prästeståndets protokoll fr. o. m. 1642 t. o. m. 1713—1714 års riksdag samt fr. o. m. 1726—27 års t. o. m. 1800 års riksdag; borgarståndets fr. o. m. 1719 t. o. m. 1778—79 års riksdag samt bondeståndets fr. o. m. 1720 års t. o. m. sistnämnda riksdag. Ridderskapets och adelns protokoll torde emellertid i detta sammanhang kunna lämnas ur räkningen, enär vederligen beslut redan fattats av vederbörande institution angående förarbeten till protokollspublikationens fortsättning. Vad borgarståndets protokoll beträffar, torde däremot frågan om en fortsättning genom stadshistoriska institutets försorg få hållas öppen. Enligt uppgift har intitutet låtit verkställa och kollationera avskrifter av borgarståndsprotokollen från 1719, 1720 och 1723 års riksdagar. Brist på nödiga penningmedel lär dock vålla att avskrifternas befordrande till trycket i varje fall måste uppskjutas till en oviss framtid. Vid sådant förhållande är naturligtvis så mycket mindre någonting bestämt om förarbeten till publikation av protokollen från de följande riksdagarna.

Beträffande präste- och bondeståndens protokoll ligger saken alldeles klar: här föreligger ingen som helst anledning att förmoda, att något publiceringsarbete dryftas på vare sig enskilt eller institutionellt initiativ. Det torde därför vara riktigt att vid prövningen av publikationsfrågan i första rummet beakta dessa två protokollsserier.

Vid överbägandet av möjligheterna till en protokollspublikation har det förefallit opraktiskt att nu utföra dock alltid ganska vanskliga beräkningar för *alla* de riksdagar, som kunna ifrågakomma. Om man endast håller sig till riksdagarna efter frihetstidens början, är det ju frågan om, för prästeståndet 18 riksdagar (fr. o. m. 1726—27 t. o. m. 1800) och för bondeståndet 16 riksdagar (1720 t. o. m. 1778—79). Det antal tryckta volymer, som det vid en ev. publicering till slut skulle komma att röra sig om, måste under alla förhållanden bli så pass stort, att det överbägande flertalet av dem väl skulle kunna först i en avlägsen framtid befordras till trycket. Den beräkning av protokollens omfattning, som föreliggande utredning avser att åvägbringa, torde hava till uppgift att ligga till grund för en kostnadskalkyl. Under denna förutsättning och då det icke torde vara tänkbart, att en sådan kalkyl kan uppgöras annat än för en mera avgränsad framtid, har det förefallit, som om det vore förspild kraft att redan nu inlåta sig på de ytterst tidsödande beräkningarna av protokollmaterialets omfattning i hela dess vidd. Den här nedan framlagda arkberäkningen har vid sådant förhållande uppgjorts under förutsättning att den ev. publikationen utföres så att säga *etappvis*. Det behöver ju icke sägas, att detta tillvägagångssätt erbjuder stora

fördelar: den erfarenhet, som de med arbetet sysselsätta personerna förvärva, möjliggör t. ex. att framtidsberäkningarna undan för undan kunna bli allt mer tillförlitliga o. s. v. I samband härmed bör dock framhållas, att de planerade etapperna icke böra göras allt för korta. Sålunda bör observeras, att det för ett företag av denna art är särdeles värdefullt, om de personer, som engageras för det krävande redigeringsarbetet, kunna räkna med att under något antal år få sysselsättning därmed. Med alltför korta etapper och under ovisshet om verkets fortsättande riskeras, att vederbörande vid planering för sin egen framtid snart nog se sig om efter andra uppdrag. Följden kan lätt bli en för arbetet skadlig diskontinuitet i personalrekryteringen. Den erfarenhet, som samlas vid redigeringsens utförande, kommer då icke heller det ev. fortsatta utgivningsarbetet till godo utan blir antingen utnyttjat i andra sammanhang eller blir ett oanvänt kapital.

Med utgångspunkt i dessa överväganden har följande plan för en ev. utgivning uppgjorts. Det bör uppmärksammas att planen icke avser *tidsföljden* för det ev. publikationsarbetet utan blott *föremålen* för detsamma.

Då av de tre protokollsserier, som förefinnas från århundradet före frihetstidens början, de två (ridderskapets och adelns samt borgarståndets) redan äro utgivna faller det sig naturligt att i första hand rikta uppmärksamheten på prästeståndets protokoll för tiden 1642—1714. Vid en genomgång av protokollen i prästeståndets arkiv har *förslagsvis* följande beräkning verkställt av det textutrymme de skulle taga, om de trycktes med den genomsnittliga textmängd per sida, som förekommer i Ridderskapets och adelns tryckta protokoll. Förslagsberäkningen har möjliggjorts därigenom att vid protokollen äro fogade vissa bilagor, kungl. propositioner o. d., vilka redan äro tryckta såsom bilagor till Ridderskapets och adelns protokoll. Genom jämförelse mellan handskrift i prästeståndets protokollsbilagor och trycket i Ridderskapets och adelns bilagor har det synts rimligt att beräkna en genomsnittlig texttätgång per tryckt sida av 2 250 linjer, varvid varje bokstav, varje skiljetecken och varje mellanrum mellan ord eller mellan ord och skiljetecken räknats som en linje. Vid på detta sätt företagen beräkning uppkommen $\frac{1}{2}$ sida har talet avrundats uppåt (t. ex. $4\frac{1}{2}$ sida till 5 sidor o. s. v.). Dessutom ha marginaler i beräkningen tillagts med hänsyn till det intryck protokollen gjort av behovet av mellanslag vid nya stycken och av avdelning på nya sidor eller av utrymmen för rubriken. Framhållas bör, att vid denna beräkning det icke varit möjligt att gå igenom protokollen och sida för sida verkställa den på angivet sätt gjorda beräkningen.

Antalet *sidor* har självfallet alltid räknats. Men beträffande antalet *rader* per sida och antalet *linjer* per rad hava endast stickprov kunnat utföras, tätare, då handstilarna i protokollen växlat. glesare, då handstilen förefallit att vara densamma. Slutligen bör med allt eftertryck betonas, att de siffror, som framkommit med detta beräkningssätt, här framläggas med all reservation för de vanskligheter, som vidlåda detsamma. Men det har knappast varit möjligt att gå någon annan väg, om överhuvudtaget någon utredning av detta slag skulle verkställas. De framkomna siffrorna må för säkerhetens skull betraktas såsom *minimisiffror*.

I enlighet med det anförda skulle protokollen upptaga följande (minimi) antal textsidor i Ridderskapets och adelns protokollstryck. Till protokollen räknas också närvarande förteckningarna i de ej få fall, då de förekomma skilda från protokollen:

Riksdag eller möte	Antal sidor	Riksdag eller möte	Antal sidor
1642	9	1668 (saknas)	0
1643	15	1672	215
1644	7	1675	124
1647	14	1678	95
1649	7	1680	135
1650	23	1682 (saknas)	0
1651	16	1686	127
1652	35	1689	48
1654 (saknas) ...	0	1693	45
1655	20	1697	60
1657	1	1710	290
1658	15	1713—1714	83
1659—60 (Göteborg)	88		
1660 (Stockholm)	205		
1664	193		

S:a 1 860 sidor

(avrundat till 1 900 sidor)

För att man skall vara på den säkrare sidan må denna summa avrundas uppåt till 1 900 sid. eller 118 ark + 12 sidor. Därtill måste givetvis också komma utrymme för inledande företal, ev. kommentarier vid de särskilda avdelningarna, noter och sak- och personregister. Det är omöjligt att härvid angiva något på något slags *beräkning* grundat sidantal. Gissningsvis må detta utrymme anslås till 160 sidor eller 10 ark. Slutsumman skulle då bli c:a 2 060 sidor eller 128 ark och 12 sidor (avrundat till 129 ark).

Det bör uppmärksammas att ovanstående beräkningar uteslutande tagit sikte på såsom *protokoll* rubricerade handlingar inom prästeståndets arkiv. Åtskilliga av dessa »protokoll» utgöras emellertid endast av helt kortfattade av ståndets notarier gjorda reciter av förloppen under en tillryggalagd riksdag. Dessa reciter kunna understundom vara så summariska, att det för förståndet av sammanhanget är nödvändigt att äga kännedom om innehållet i *bilagorna* till resp. protokoll.

En betydande lättnad vid ev. publicering av prästeståndets protokoll ligger nu däri, att till Ridderskapets och Adeln tryckta protokoll även fogats en stor mängd bilagor, av vilka icke så få direkt komma studiet av prästeståndets protokoll till godo. Sådana bilagor äro t. ex. kungliga propositioner till rikstens ständer, ständernas gemensamma svar på propositioner eller andra framställningar från Kungl. Maj:ts sida. Det förekommer också, att betänkanden eller utlåtanden från prästeståndet ensamt blivit avtryckta, nämligen då de ägt en särskild vikt för förhandlingarna inom ridderskapet och adeln.

Om sålunda en ganska avsevärd del av bilagorna till prästeståndets protokoll redan i annat sammanhang gjorts tillgänglig i ur vetenskapliga synpunkter tillfredsställande tryck, så återstår dock åtskilligt, vars publicerande såsom bilagor till prästeståndetsprotokollen torde vara nödvändigt för den riktiga uppfattningen av dessa. Prästerskapet har t. ex. avgivit en mångfald självständiga svar på kungliga propositioner, som helt naturligt icke blivit medtagna i Ridderskapets och adelns protokollsedition, men som kunna vara av största vikt för tolkningen av de understundom knapphändiga protokollen. Härtill kommer ännu en omständighet, som i detta sammanhang är av särskild betydelse. Prästeståndet fungerade under långa tider ej blott såsom riksstånd utan därjämte såsom ett *Consistorium regni*, vilket spelade en stor roll i kyrkans utveckling. Såsom consistorium regni utgjorde

ståndet i stor utsträckning det sammanhållande bandet mellan de eljest ganska självständiga stiften och i denna egenskap utövade ståndet ett betydande inflytande, då det gällde att åvägabringa likformighet och enhetlighet inom kyrkolivet i rikets olika delar. Ståndet tjänstgjorde också som en viktig instans vid handläggningen av t. ex. äktenskapsmål.

Denna ståndets mångsidiga verksamhet av kyrklig eller allmänt kulturell art återspeglas självfallet i åtskilliga dokument, som borde såsom bilagor fogas till en ev. protokollspublikation.

Huru pass mycket textutrymme, beräknat på ovan angivet sätt, som en publicering av härvid ifrågakommande bilagor skulle kräva, är det i närvarande läget synnerligen svårt att uttala sig om. Behovet av bilagor kan först fastställas vid en genomgång, stycke för stycke, av protokollen. I åtskilliga fall kan det måhända vara tillräckligt med ett helt kort referat av bilagans innehåll i en not eller i ett bihang, där dylika referat kunde sammanföras. Svårigheten att bedöma det för bilagorna eller referaten behövliga utrymmet förminskas icke av den omständigheten, att de dokument det gäller äro splittrade på olika arkivserier. En del är inhäftat i protokollsbänden i prästeståndets eget arkiv, en annan del återfinnes i särskilda serier av akter inom samma arkiv, t. ex. i de ovan omtalade »ecklesiastika handlingarna», en tredje del åter har blivit lagd till de akter, som inom Kungl. Maj:ts kansli samlades i anknytning till kansliets befattning med riksdagsarbetet; det är dessa kansliakter, som traditionellt fått den specifika beteckningen »riksdagsakter».

Ytterligare torde handlingar kunna påträffas även i andra serier. Beträffande relationen i fråga om omfånget mellan handlingarna i de nyss berörda serierna torde sannolikt de dokument, som äro inhäftade i protokollsbänden, utgöra mesta parten. Med bortseende från dem av dessa dokument, vilka som sagt redan äro publicerade i samband med Ridderskapets och adelns protokoll, har enligt förut angiven beräkningsmetod ett försök till uppskattning gjorts av det textutrymme, som övriga i protokollsbänden förekommande handlingar, vilka härvidlag *möjligen* kunde förtjäna att tryckas, torde upptaga. Den siffra som därvid framkommit, är c:a 570 sidor. Vid beräkningen har hänsyn icke tagits till s. k. besvär, avgivna av stift, kontrakt, pastorat eller församlingar. Däremot hava prästerskapets *gemensamma* besvär medtagits i kalkylen, liksom adelns gemensamma besvär tryckts som bilagor till dess protokoll.

Visserligen torde det vid en närmare detaljprövning av materialet visa sig, att en del av dessa ifrågasatta bilagor kunna utmönstras eller ersättas med ett referat. Men å andra sidan kan det befinnas, att handlingar ur de andra ovan omtalade serierna måste medtagas. Försiktigheten torde därför bjuda att, om överhuvudtaget bilagor skola medtagas, kalkylera med att deras text kommer att kräva *minst* 570 sidor eller i uppåt avrundat tal, 36 ark. Arkantalet för en publikation av prästeståndets protokoll med bilagor från åren 1642—1714 skulle sålunda bliva *minst* 129 + 36 ark = 165 ark eller 2 640 sidor. Till en jämförelse kan nämnas, att andra kammarens protokoll vid 1935 års riksdag upptaga sammanlagt 2 721 sidor, varvid tillika är att märka, att en sida av dessa protokoll torde upptaga mera text än en sida i ridderskapets och adelns protokoll.

Efter en publikation av prästeståndets protokoll med bilagor t. o. m. 1713—1714 års riksdag skulle samtliga de ständsprotokoll, som finnas bevarade från tiden *före* frihetstiden, vara befordrade till trycket. Vid omprövningen av vilka protokoll från sistnämnda epok, som främst böra ifrågakomma vid

ett editionsarbete, bör rimligtvis bondeståndets protokoll i första rummet ha anspråk på uppmärksamhet, eftersom de tidigare icke alls gjorts till föremål för publicering. För riksdagarna 1720 t. o. m. 1734 har därför av förste amanuensen Landahl¹ utförts en beräkning rörande den tryckta textens omfattning. För den första etappen vid ev. publicering av dessa protokoll har gränsen satts efter 1734 års riksdag. Anledningen härtill är, att vid 1738—39 års riksdag svälla protokollen ut till så ansevärt volym, att deras inräknande skulle förskjuta proportionerna.

Resultatet blev:

	Tryckt textsid.
för 1720 års riksdag	43
» 1723 »	151
» 1726—27 »	411
» 1731 »	416
» 1734 »	396

S:a 1 417 sidor

Beräkningsmetoden har varit den förut angivna dock med den skillnaden att i den nämnda siffran icke ingå utrymmen för mellanslag vid nya avdelningar eller för rubriker och nya sidor. För att kunna jämföras med det för prästeståndets protokolltext beräknade sidantalet måste därför siffran höjas. Härtill komma sedan utrymmen för företal, kommentarier, noter och register. Slutsiffran torde därför icke understiga 1 600 sidor eller 100 ark.

Om behovet av bilagor vid bondeståndets protokoll gäller detsamma som förut sagts om bilagor vid prästeståndets protokoll. Åtskilliga viktiga bilagor äro sålunda redan tryckta i adelns protokoll för motsvarande riksdagar. Men fränsett dessa finnas även här dokument, vilka till protokollstextens förklaring behöva tryckas såsom bilagor eller referat i noter eller bihang. Svårigheten att redan på detta stadium uttala sig om, huru stort utrymme dylika bilagor kunna komma att kräva är emellertid i detta fallet än större än då fråga är om motsvarande kalkyl för prästeståndsprotokollens del. Endast i ytterst begränsad utsträckning äro nämligen handlingar såsom bilagor inhäftade i själva protokollbanden. De behövliga handlingarna måste därför från fall till fall uppsökas i andra arkivserier. Protokollbandens innehåll medger därför icke ens en gissning rörande minimibehovet av bilagor.

Här bör ytterligare framhållas, att den omständigheten, att frågan om publikation av prästeståndets protokoll 1642—1714 i det föregående behandlas *före* frågan om publikation av bondeståndets protokoll 1720—1734 icke innebär något ståndpunkttagande till frågan, i vilken ordning själva publikationsarbetet lämpligen bör äga rum. Man kan börja med den ena eller den andra serien, allt efter omständigheterna, t. ex. med hänsyn till studie- och intresseinriktningen hos tillgänglig redaktionspersonal. Måhända kan arbetet på bägge serierna begynna samtidigt och fortsätta parallellt med varandra.

Vad angår de ovan omförmälda i stadshistoriska institutets ägo befintliga avskrifterna av borgarståndets protokoll från 1719—23 års riksdagar torde kunna ifrågasättas, om icke staten för den händelse institutet ej ser sig i stånd att själv finansiera deras publicering, kunde inleda förhandlingar med detsamma, syftande till ett samarbete i och för åvägabringande av sagda publicering. Om de otryckta ståndsprotokollen skola befordras till trycket,

¹ Landahl har utfört en summarisk kalkyl för hela tiden 1720—1778, som bifogas såsom bilaga. Av denna uträkning ha uppgifterna för tiden 1734 här använts.

måste ju i sinom tid turen komma till angivna protokoll. En uppgörelse om användandet av de föreliggande resultaten av institutets förarbeten synes därför redan nu vara att tillråda.

Till slut torde måhända vara på sin plats att erinra om att, huru tillfredsställande det än ur den vetenskapliga forskningen och den allmänna nationella bildningens synpunkt skulle vara, att ständsprotokollen i sin helhet bleve befordrade till trycket, funnes det dock även därefter ett betydelsefullt protokollsmaterial utgivet, som vore synnerligen förtjänt att publiceras. Här åsyftas framför allt sekreta utskottets protokoll från frihetstiden samt den s. k. stora sekreta deputationens protokoll från samma tid. Enligt 1723 års riksdagsordning tillkom det ju detta utskott att på riksens ständers vägnar fatta beslut i de centrala frågorna om utrikespolitiken, statsregleringen, bank- och försvarsväsendet. Sekreta utskottet under frihetstiden fungerade på dessa områden såsom ett slags enkammarriksdag och dess protokoll rörande hithörande ting ha därför faktiskt karaktären av riksdagsprotokoll. En publikation av ständsprotokollen skulle därför behöva kompletteras med en edition av det frihetstida sekreta utskottets resp. stora sekreta deputationens protokoll. Källmaterialet från sekreta utskottets verksamhet före frihetstiden finnes i stort sett bland kungl. kansliets akter från riksdagar och möten (= de ovan berörda s. k. riksdagsakterna). Det har här förutsatts, att dessa riksdagsakter skulle i fortsättningen likasom hittills i en särskild serie utgivas genom riksarkivets försorg.

Stockholm den 9 november 1935.

Arne Forssell.

Bondeståndets riksdagsprotokoll.

1720—1779.

Uppgift å det antal sidor, varje protokollsband — utan bilagor — beräknas erfordra vid tryckning. Beräkningen är verkställd i enlighet med de normer, för vilka förste arkivarie Forssell redogjort i av honom författad P. M.

1720	43 sidor	1746—1747	855 »
1723	151 »	1751—1752	309 »
1726—27	411 »	1755—1756	630 »
1731	416 »	1760—1762	1 502 »
1734	396 »	1765—1766	780 »
1738—39	554 »	1769—1770	863 »
1740—41	358 »	1771—1772	483 »
1742—1743	675 »	1778—1779	18 »

Stockholm den 11 november 1935.

Sten Landahl.

P. M.

ang. approximativa kostnader för tryckning i viss utsträckning av ståndsprotokoll.

I. Prästeståndets protokoll 1642—1660.

Avskrifter och tryckt text: För ernående av såvitt möjligt säkra utgångspunkter för en kalkyl har fil. kand. Margit Östman, sedan flera år sysselsatt såsom biträde vid avskrivningsarbete åt forskare i Riksarkivet, verkställt vissa avskriftsprov och därvid kommit till det f. ö. väntade resultatet, att relationen mellan protokollstext och avskriftssida varierar mycket för äldre tid. För 1640-talet anser sig fröken Östman kunna beräkna en genomsnittlig åtgång av 3 sidor avskriftstext mot 1 sida protokollstext. (Avskriftssida innehåller genomsnittligt 28 rader och 35 bokstäver per rad, summa 980 bokstäver per sida.) För 1650-talet sjunker relationen genomsnittligt till cirka $1\frac{1}{2}$ sida avskriftstext på 1 sida protokollstext.

Då materialet är av så skiftande beskaffenhet, torde försiktigheten bjuda att ej utsträcka kalkylerna för långt, då felkällorna kunna bli för många. Det må därför hemställas, huruvida icke, därest ett positivt beslut om publikationen skulle komma till stånd, den första etappen i fråga om prästeståndets protokoll begränsades till att omfatta 1640- och 1650-talen. Härigenom skulle erfarenhet kunna vinnas om beräkningsgrundernas hållbarhet.

Med utgångspunkt i de av fröken Östman gjorda proven kunna för 1640- och 50-talen följande förslagskalkyler upprättas.

A. Riksdagarna 1642—1649:

67 protokollssidor, efter 3 avskriftssidor per protokollssida = 201 avskriftssidor = 50 ark; 1 sida à kr. 2: 50 per ark = kr. 125: 63.

B. Riksdagarna 1650—1660:

214 protokollssidor, efter $1\frac{1}{2}$ avskriftssida per protokollssida = 321 avskriftssidor eller 80 ark och 1 sida à kr. 2: 50 per ark = kr. 200: 63.

Avskriftskostnaderna för *protokollstexten* blir sålunda:

kronor	125: 63
»	200: 63
	Kronor 326: 26

Härtill kommer, såsom nedan skall omtalas, avskriftskostnader för *bilagor*.

På basis av avskriftsberäkningarna har en förnyad kalkyl gjorts av den tryckta textens omfattning. Härvid må erinras om, att i den föregående promemorian av 9 november 1935 en sida i Ridderskapets och Adels tryckta protokoll — vilket protokoll vid kalkylerna tagits till vägledning — beräknades genomsnittligt omfatta 2 250 *linjer* (= bokstäver och *därjämte* skiljetecken och mellanrum). I en avskriftssida ingå, såsom ovan nämnts, 980 bokstäver. Härtill måste sålunda läggas skiljetecken och mellanrum, vadan det kan antagas, att en avskriftssida uppgår till cirka $\frac{1}{2}$ trycksida.

Antalet avskriftssidor blir

enligt A	201 sidor,
»	B 321 »
	Summa 522 sidor.

Den tryckta texten skulle då omfatta något öfver 260 sidor eller $16\frac{1}{4}$ ark. Härtill måste dock läggas utrymme för företal, innehållsregister, inledningar till de olika riksdagarna och mötena, noter, kapitelrubriker, samt avdelningar på sidor m. m. Vidare tillkomma bilagor och person- och sakregister. Allt detta torde böra beräknas till cirka 224 sidor eller 14 ark.

Bilagorna beräknas härvid upptaga cirka 128 sidor eller 8 ark. Det bör observeras, att bilagorna vid prästeståndets protokoll proportionsvis beräknats bli mera omfattande än vid bondeståndets, detta av den anledningen att det förra ståndet spelat större politisk roll. Person- och sakregistret torde behöva 12 sidor eller $\frac{3}{4}$ ark. Resten (84 sidor) skulle fördelas på företal etc. Publikationen skulle då totalt omfatta 484 sidor eller $30\frac{1}{4}$ ark.

Som bilagorna beräknats till 128 trycksidor, skulle, enligt ovan antagen beräkning, detta motsvara 256 avskriftssidor eller 64 ark à 2: 50 = kr. 160: — i avskriftskostnader. Avskriftskostnaden för protokollen (kronor 326: 26) ökas sålunda med kronor 160: — för bilagorna; summa kr. 486: 26.

Redaktörskostnader: Redaktörsarvodet för 20-del, band 1, av Ridderskapets och Adelsns protokoll, utkommet år 1934, har utgått med kronor 175: — per ark. Denna siffra torde även här böra läggas till grund. Därtill kommer dock särskilt arvode för person- och sakregistret, vilket arvode torde per ark beräknas till kronor 500: — eller för 12 sidor till 375: —.

Redaktörskostnaderna skulle sålunda bli $29\frac{1}{2} \times 175 =$ kr. 5 075: —	
+ $\frac{3}{4}$ 500	» 375: —
	Summa kronor 5 450: —

Tryckningskostnader: Enligt en från P. A. Norstedt & Söner lämnad muntlig uppgift, som dock givits med förbehåll för alla eventuella höjningar i framställningskostnader, skulle en volym som trycktes i 1 000 exemplar och som i omfång, papperssort o. s. v. vore lik den hos firman år 1934 tryckta 20. delen, band 1, av Ridderskapets och Adelsns protokoll fr. o. m. 1719, i sättning o. s. v. draga en kostnad av cirka kronor 8 000: —. Denna volym omfattar 764 sidor, alltså 47.75 ark. Priset per ark skulle således vara cirka kronor 168: — per ark text. Kostnaderna för person- och sakregister voro här ej medräknade. De skulle ställa sig dyrare.

Med utgångspunkt i angivna siffror beräknas här sättnings- etc. kostnader för vanlig text till $29\frac{1}{2} \times 168 =$ kronor 4 956: —. Härtill komma kostnaderna för $\frac{3}{4}$ ark person- och sakregister.

Kostnaderna skulle sålunda bli:

För avskrifter	486: 26
Redaktör	5 450: —
Sättning etc.	4 956: —
	10 892: 26

Därtill bör läggas utgifter för papper, bläck o. s. v.; oförutsedda utgifter; kostnad för tryckning av sak- och personregister .....

1 107: 74
Kronor 12 000: —

II. Bondeståndets protokoll 1720—1727.

Avskrifterna: Även här har fröken Östman verkställt avskriftsprov. Undersökningen har omfattat riksdagarna 1720, 1723 och 1726—27. Genomgående ha två protokollsidor befunnits motsvara tre avskriftssidor. Protokollstexterna företräda en mera enhetlig typ, vadan icke samma risker för felkalkyler som vid prästeståndets protokoll 1642—1660 torde föreligga. Av denna anledning har beräkningen angående tryckningen av bondeståndsprotokollen ansetts kunna göras mera omfattande.

A: 1720 års riksdag:

94 protokollssidor = 141 avskriftssidor = $35\frac{1}{4}$ ark à 2: 50 per ark = kr. 88: 13.

B: 1723 års riksdag:

137 protokollssidor = $205\frac{1}{2}$ avskriftssidor = $51\frac{3}{8}$ ark à 2: 50 = kr. 128: 16.

C: 1726 — 27 års riksdag:

373 protokollssidor = $559\frac{1}{2}$ avskriftssidor = $139\frac{7}{8}$ ark à 2: 50 = kr. 349: 69.

Avskriftskostnaderna för protokollstext bli sålunda

kr. 88: 13

» 128: 16

» 349: 69

kr. 565: 98

Härtill kommer — såsom nedan omtalas — arvode för avskrift av text till bilagor.

Liksom i fråga om prästerståndets protokoll har på basis av det beräknade avskriftsmaterialet en kontrollberäkning av den tryckta texten skett. Avskrifterna uppgå till:

1720: c:a 141 sidor

1723: c:a 206 »

1726—27: c:a 570 »

S:a 917 sidor; avrundat 920.

Även här beräknas, att 2 avskriftssidor svara mot en tryckt textside; sålunda skulle antalet tryckta sidor bli c:a 460 sidor. Härtill bör — såsom vid prästeståndets protokoll — fogas utrymme för företal, innehållsförteckning, inledningar till de tre riksdagarna, kapitelrubriker, noter, mellanslag och nya stycken. Detta utrymme må beräknas till c:a 44 sidor. Härtill komma bilagor, som må beräknas till 200 sidor och person- och sakregister, som kalkyleras till 16 sidor. Summa tillägg till protokollstexten blir då 260 sidor och hela volymen skulle omfatta 720 sidor eller 45 ark. — För framställningen av sak- och personregistret beräknas såsom nedan under rubriken redaktörskostnader omtalas, särskilt arvode. — Bilagornas 200 sidor beräknas motsvara 400 sidor avskrifter eller 50 ark à 2: 50 eller kr. 125: — .

Redaktörskostnaderna: Av de 45 arken torde som nämnt åtminstone ett böra anslås till person- och sakregister, för vilket särskilt arvode, förslagsvis kr. 500: — bör beräknas. För övriga 44 ark beräknas kr. 175: — per ark. Redaktörskostnaderna bli alltså:

$$44 \times 175 = 7\,700:—$$

$$1 \times 500 = 500:—$$

Kronor 8 200

Tryckningskostnader: På basis av kr. 168:— per ark beräknas för en volym av 44 ark text:

$$44 \times 168 = 7\,392$$

Härtill kommer särskild kostnad för arket för person- och sakregister. Utgifterna skulle sålunda bli:

Avskriftskostnader: för protokollen	kronor	565:98
Avskriftskostnader: » bilagorna	»	125:—
Redaktörsarvode	»	8 200:—
Sättnings- etc. kostnader för text	»	7 392:—
	Summa	16 282:98

Utgifter för person- och sakregistrets tryckning, för papper och bläck m. m. samt oförutsedda utgifter	kronor	1 717:02
	Kronor	18 000:—

Sammanfattning.

Enligt denna beräkning skulle för präste- och bondeståndens protokolls tryckning för angivna år åtgå en totalsumma, stor kronor 30 000:—.

Förslagsvis fördelad på 3 budgetår blir beloppet per år kronor 10 000:—. Stockholm den 19 mars 1936.

Arne Forssell.
Förste arkivarie i Riksarkivet.